

ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ТА ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК ЯК ЖИТТЄТВОРЧІ КОМПЕТЕНЦІЇ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Волошенко О.В., Хрипун В.І.,
Черкаський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних
працівників, м. Черкаси

Створення у системі післядипломної педагогічної освіти умов для актуалізації у педагогічних працівників потреби у неперервному професійному саморозвитку, професійно-творчій самореалізації та забезпечення організаційно-методичного супроводу їх саморуху за індивідуальною освітньою траєкторією – є однією із найважливіших задач освіти дорослих. Її реалізація забезпечує неперервність професійного саморозвитку педагога, що, в свою чергу оптимізує реалізацію професійних задач, життєдіяльність педагогічного працівника і функціонування навчального закладу.

Професійний розвиток педагогічного працівника – це свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня своєї професійної компетентності й розвитку професійно значущих якостей у відповідності до зовнішніх соціальних вимог, умов професійної діяльності та власних цілей і програм розвитку. Саме професійний розвиток і саморозвиток забезпечують імовірність професійно-творчої самореалізації педагогічного працівника в освітньому просторі.

Практичний психолог навчального закладу освіти є особливою категорією педагогічних працівників, оскільки їх професійна діяльність є багатовекторною і включає в себе взаємодію як з дітьми так і з дорослими, як індивідуальну, так і групову роботу. Саме тому, важливими складовими розвитку професійної компетентності практичних психологів у системі післядипломної освіти є формування у них життєтворчих компетенцій. Професійно-творча самореалізація та професійний саморозвиток практичного

психолога закладу освіти є життєтворчими компетенціями працівників освіти, оскільки саме вони забезпечують процеси:

- професійного становлення (творення), наслідком яких є формування нових професійних якостей, найважливіших є педагогічна свобода, відповідальність, цілеспрямованість, активність, самостійність, діалогічність, динамічність, збалансованість, конструктивність, цілісність;
- творення соціально-психологічного мікроклімату;
- творення своєї професійної долі та кар'єри;
- спільне творення разом із іншими учасниками освітнього процесу, мікросоціуму навчального закладу, світу навколо себе.

Наявність таких компетенцій дозволяє практичному психологу не лише реалізувати свій особистісний потенціал і свою професійну місію, а й розкрити здібності та нахили іншим учасникам освітнього простору, самореалізуватись у процесі власної життєдіяльності.

Значною мірою вирішити завдання розвитку життєтворчих компетенцій практичного психолога у системі післядипломної освіти допомагають спецкурси, дистанційні курси та навчальні заняття з основ професійного саморозвитку та професійно-творчої самореалізації педагогічного працівника. Компетентність практичного психолога навчального закладу освіти у питаннях професійного розвитку і саморозвитку сприяє створенню умов для професійного розвитку і саморозвитку, професійної самореалізації інших членів педагогічного колективу.

Під професійним саморозвитком ми розуміємо свідому роботу щодо вдосконалення своєї особистості, яка реалізується в житті як професіонал, спрямовану на розвиток своїх професійних знань, умінь і навичок, які забезпечують зростання професійної компетентності; неперервний особистісний розвиток і успішну професійно-творчу реалізацію.

Рушійною силою, відправною точкою і джерелом саморозвитку практичного психолога є його усвідомлення потреби у професійному саморозвитку. Ця потреба базується на протиріччі між досягнутим рівнем

професійного розвитку і появою нових професійно-особистісних цілей і задач, реалізація яких неможлива без подальшого професійного саморозвитку. Усвідомлення такої потреби практичним психологом, в залежності від рівня професійного розвитку, важливо забезпечувати організаційно-методичним супроводом, який спрямовано на створення програми (системи) професійного саморозвитку педагогічного працівника (Мал.1).

Під організаційно-методичним супроводом професійного саморозвитку практичного психолога у системі післядипломної освіти ми розуміємо систему роботи працівників закладів післядипломної освіти, методичної і психологічної служб, адміністрації навчального закладу спрямовану на:

1. Формування у педагогічного працівника мотивації щодо потреби у професійному саморозвитку.
2. Забезпечення умов для орієнтації практичного психолога у стратегіях, напрямках, формах і методах професійного саморозвитку.
3. Забезпечення адекватної підтримки практичного психолога на всіх стадіях професійного саморозвитку на інформаційно-методичному, психологічному, психотерапевтичному рівнях тощо.
4. Реалізацію навігаційних функцій системи післядипломної освіти щодо забезпечення процесу професійного саморозвитку освітян та функціонального підходу у процесі моделювання, втілення та корекції системи професійного саморозвитку педагогічного працівника.
5. Застосування організаційно-методичних, психолого-педагогічних та індивідуальних засобів стабілізації професійного саморозвитку практичного психолога.
6. Впровадження системи формування психолого-педагогічної спрямованості на розвиток і саморозвиток суб'єктів освітнього простору (методики, стратегії і тактики, способи дій відповідно до персональних освітніх траєкторій та завдань освіти).
7. Надання допомоги (при потребі) щодо рефлексії, систематизації та узагальнення власного досвіду у контексті професійно-творчої самореалізації

та результатів цього досвіду; виявлення ефективних стратегій, напрямків, способів, видів, форм, методів професійного саморозвитку практичного психолога закладу освіти.

Основними функціями науково-методичного супроводу професійного саморозвитку педагогічного працівника у системі післядипломної освіти є:

1. Спонукально-мотиваційна, яка спрямована на актуалізацію потреби практичного психолога у професійному саморозвитку та подальшій професійно-творчій самореалізації;

2. Допоміжно-підтримуюча – своєчасний «аудит» наявних проблем, та надання ресурсів щодо усунення ускладнень у професійній діяльності;

3. Стимулююча, що виражаються у своєчасному впливові на мотиваційно-вольову сферу педагогічного працівника, з метою заохочення щодо реалізації програми професійного саморозвитку;

4. Стабілізаційно-закріплююча – своєчасна підтримка впевненості практичного психолога у можливості досягнення цілей і завдань професійного саморозвитку й адекватна оцінка позитивних змін у професійному «портреті» та професійній діяльності педагогічного працівника;

5. Розвивальна – створення умов для неперервного розвитку професійної компетентності практичного психолога у системі післядипломної освіти;

6. Конструктивно-формуюча – надання орієнтирів щодо проектування, моделювання оптимальних умов для руху і саморуху практичного психолога за обраними траєкторіями професійного розвитку і саморозвитку;

7. Евристично-емпірична – науково-методичне забезпечення умов для практичної апробації та реалізації творчих здобутків педагогічного працівника на шляху професійного розвитку і саморозвитку.

Нами виділено сім видів науково-методичного супроводу професійного саморозвитку практичного психолога у системі післядипломної освіти:

- відкритий (прямий) супровід, якщо педагогічний працівник репродуктивно рухається за шаблоном професійного саморозвитку;

- зосереджено-опосередкований у випадках, що потребують спостереження й діагностики ускладнень на шляху професійного саморозвитку;
- суттєво-конкретний, поточний, з метою відстеження динаміки професійного саморозвитку;
- ситуативно-змістовний у випадках, що потребують додаткових знань, ситуативного втручання ззовні або залучення ресурсів, які відсутні у практичного психолога;
- епізодично-потенційний у випадках руху педагогічного працівника за комбіновано-творчою та творчою траєкторіями професійного саморозвитку, які відображені у навігаційній карті-схемі професійного саморозвитку педагога.
- індивідуальний – у відповідності до особистісних потреб педагога.

Найбільш ефективними формами науково-методичного супроводу професійного саморозвитку практичного психолога у системі післядипломної освіти є: пряма інформаційно-змістовна; опосередкована особистісно-пізнавальна; відтворюючо-репродуктивна та творчо-пошукова. Кожна форма супроводу обирається відповідно до індивідуальних особистісно-професійних потреб педагогічного працівника, його професійних задач та специфіки діяльності навчального закладу освіти.

Значною мірою стимулюванню професійного саморозвитку практичного психолога сприяє використання поданої на малюнку 1 «Навігаційної карти-схеми професійного саморозвитку педагогічного працівника». Оскільки існують об'єктивні і суб'єктивні мотиваційні чинники професійного саморозвитку практичного психолога закладу освіти, кожен педагогічний працівник може обрати власний вектор руху по індивідуальній траєкторії професійного саморозвитку до професійно-творчої самореалізації. Такими векторами можуть бути: репродуктивний (1), репродуктивно-творчий (2), комбінаторно-творчий (3), творчий (4) та евристично-творчий професійний саморозвиток (5).

Об'єктивними чинниками професійного саморозвитку практичного психолога закладу освіти є:

- вимоги професійного середовища (керівництва та колег);
- індивідуальні особливості дітей, які зумовлюють зміни у педагогічній взаємодії та змісті професійної діяльності;
- вимоги батьків, як замовників освітніх послуг.

Суб'єктивними мотиваційними чинниками професійного саморозвитку педагогічного працівника ми вважаємо:

- бажання змінюватись, розвиватись і вдосконалюватись у відповідності до змін у процесі життєдіяльності, які відбуваються в освітньому середовищі;
- інтерес до процесу саморозвитку як фактору гармонізації емоційно-вольової сфери працівника освіти;
- потреба реалізуватись як успішний професіонал-психолог;
- визнання з боку керівництва, колег, учнів, батьків тощо;
- створення простору любові у процесі взаємодії із дітьми, в якому відбувається взаємообмін позитивними емоціями і почуттям;
- отримання задоволення від професійної діяльності;
- отримання задоволення від результатів професійної діяльності, яке ґрунтується на емоційних переживаннях професійного успіху.

Алгоритм руху за «Навігаційною картою-схемою професійного саморозвитку педагогічного працівника» передбачає такі кроки:

1. Відправною точкою руху є усвідомлення потреби у професійному саморозвитку. Таке усвідомлення, як правило, відбувається завдяки появі професійних запитань, завдань, вимог, які потребують практичний психолог своєю діяльністю.

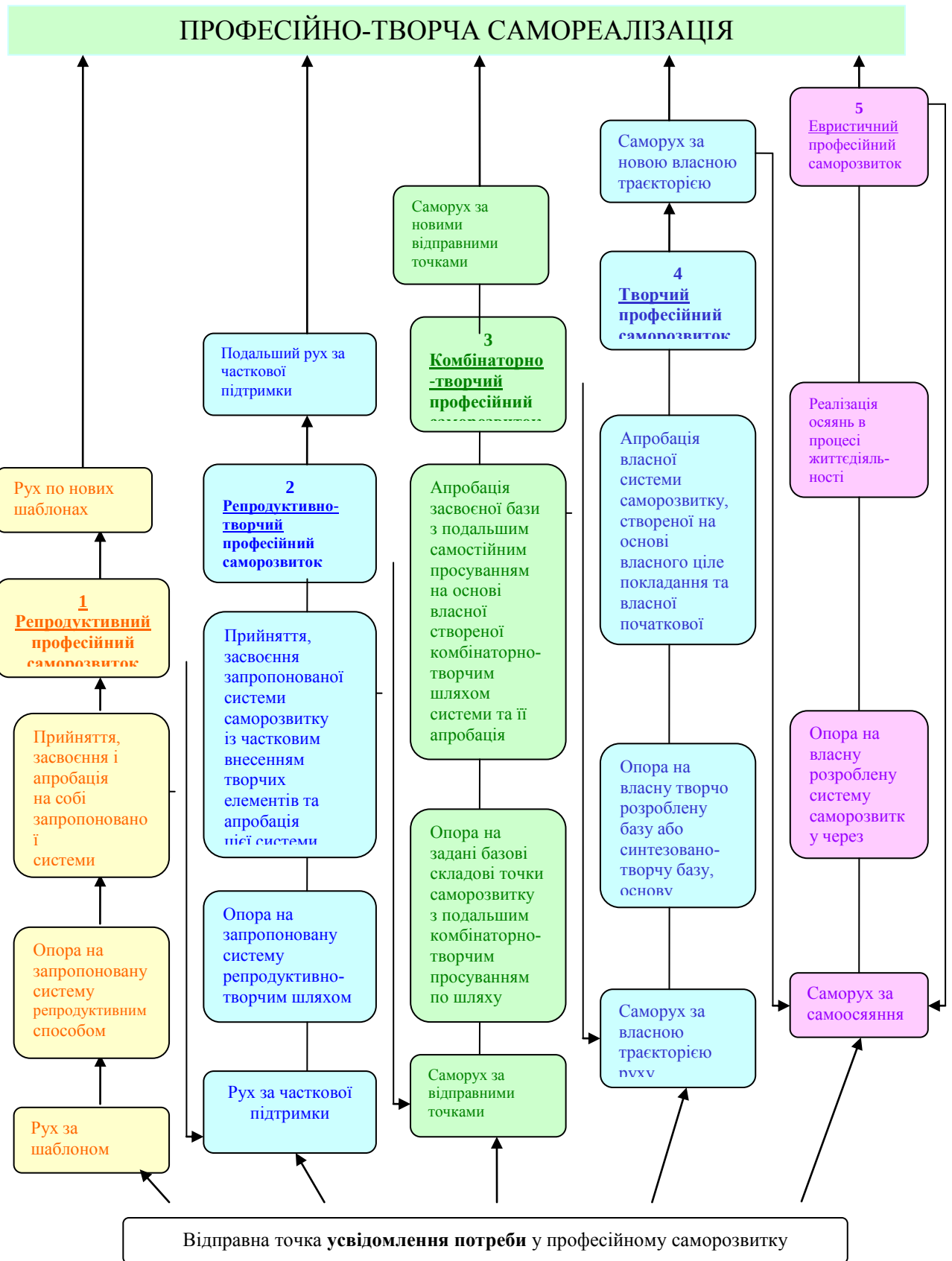


Рис. 1. Навігаційна карта-схема професійного саморозвитку педагогічного працівника

Формулювання мети професійного розвитку практичного психолога. Ми вважаємо, що оптимальною метою професійного розвитку і саморозвитку педагогічного працівника є професійно-творча самореалізація.

Під професійно-творчою самореалізацією практичного психолога ми розуміємо його здатність розкрити свої потенційні творчі здібності, проявити їх у процесі професійної діяльності й досягнути визнання себе і результатів своєї праці у соціальному середовищі, завдяки цілеспрямованому саморозвитку. Таким чином, професійно-творчу самореалізація й професійний саморозвиток доцільно вважати життєтворчою компетенцією практичного психолога. Професійно-творча самореалізація є якісно новим усвідомленим етапом розвитку практичного психолога, під час якого пробуджена енергія творчості починає бурхливо і радикально змінювати обставини нашого життя до тих пір, поки особистість не гармонізує себе і свій професійний простір. Все це передбачає розвиток професійної компетентності практичного психолога.

2. Розробка стратегії і завдань, реалізація яких дозволяє вирішити існуюче протиріччя між рівнем досягнутого розвитку і новими усвідомленими професійно-особистісними цілями і задачами професійного саморозвитку.

Нами визначено дев'ять стратегій професійного саморозвитку педагогічного працівника, які зумовлюють динаміку руху за «Навігаційною картою-схемою професійного саморозвитку»:

1. *Стратегія благополуччя* - здійснення професійного саморозвитку з метою досягнення відносного спокою, зумовленого відчуттям фізичної і психологічної безпеки. Як правило, в такому разі обираються перший або другий напрями руху (репродуктивний або репродуктивно-творчий).

2. *Стратегія задоволення базових потреб на рівні раціоналізації* – зумовлена прагненням виявляти позитивні соціальні прояви, досягнути гармонії із зовнішнім світом у результаті реалізації формули «я все роблю правильно». У цьому випадку можуть бути обрана одна із перших трьох траєкторій руху (мал.1).

3. *Стратегія досягнення результатів* – орієнтація на кінцевий результат, який може бути зумовлений як власними цілями, так і завданнями, поставленими особистісно та(або) професійно значущим соціальним середовищем. Результатами реалізації цієї стратегії можуть бути: досягнення внутрішньої гармонії або гармонії із зовнішнім світом, професійна самореалізація, життєтворчість, пристосування до умов професійної діяльності, особистий успіх, професійне визнання, партнерська взаємодія, гедонізм, досягнення професійних результатів, які задовольняють батьків вихованців та(або) адміністрацію навчального закладу тощо. У відповідності до рівня розвитку компетентності практичного психолога, може бути обрана будь-яка траєкторія руху як при домінуючій стратегії досягнення результатів, так і при домінування однієї із поданих далі стратегій: успіху, партнерської взаємодії, забезпечення цілісності особистості через самоусвідомлення і самовизначення, збалансованості особистісно-професійних якостей, відновлення і збагачення психологічно-біоенергетичних ресурсів, осмислено-пізнавального бачення себе.

4. *Стратегія успіху* – самоналаштування на успішний результат. Ця стратегія зумовлена змістом, який практичний психолог вкладає у поняття «успіх» і часто залежить від цінностей й життєвих пріоритетів педагогічного працівника.

5. *Стратегія партнерської взаємодії* – орієнтована на розвиток комунікативних компетенцій, професійних та особистісних якостей практичного психолога, які дозволяють забезпечувати гуманність, діалогічність, рівність його взаємовідносин із іншими суб'єктами освітнього простору закладу освіти.

6. *Стратегія забезпечення цілісності особистості через самоусвідомлення і самовизначення* – здійснення професійної ідентифікації та самоідентифікації й прагнення до особистісної цілісності. Реалізація практичним психологом цієї стратегії стабілізує його необхідність у

саморозвитку, сприяє його входженню у цілісну систему саморозвитку й постійне прагнення до професійно-творчої самореалізації.

7. *Стратегія збалансованості особистісно-професійних якостей* – трансформування власних рис характеру і особистісних якостей у напрямку балансу. У результаті реалізації цієї стратегії практичний психолог набуває емоційної рівноваги, трансформує негативні риси характеру, збалансовує власні особистісні якості, що сприяє формуванню відчуття гармонії із собою, іншими людьми та світом, самореалізації педагогічного працівника й гармонізації соціально-психологічних взаємовідносин і простору навчального закладу.

8. *Стратегія відновлення і збагачення психологічно-біоенергетичних ресурсів* – спрямована на підтримку психічного, фізичного і соціального здоров'я, яка базується на принципах природовідповідності, збалансованості й гармонії.

9. *Стратегія осмислено-пізнавального бачення себе* – щоденна рефлексія професійної життєдіяльності, яка гармонійно пов'язана із цілісною системою саморозвитку (із урахуванням підйомів і спадів у процесі руху до поставлених педагогічним працівником цілей).

Кожна із стратегій і завдання щодо її реалізації формують певну систему професійного саморозвитку практичного психолога, а вона, в свою чергу, передбачає розвиток педагогічним працівником своїх професійних знань, умінь і навичок, які забезпечують зростання професійної компетентності практичного психолога; неперервний особистісний розвиток і професійно-творчу самореалізацію у відповідності до індивідуальних потреб і можливостей кожного педагогічного працівника.

Орієнтація практичного психолога на професійно-творчу самореалізацію дозволяє йому поглибити усвідомлення актуальності і значущості як власної професійної діяльності і саморозвитку, так і важливості реалізації психологічного супроводу професійно-особистісного розвитку і саморозвитку усіх учасників освітнього процесу. Таким чином відбувається

цілеспрямований розвиток професійної компетентності педагогічних працівників, а отже, зростає якість освітніх послуг і з'являється задоволення професійною діяльністю та її результатами, приходять успіх і визнання, здійснюється рефлексія і знову виникає необхідність розвитку професійної компетентності педагогічного працівника. Саме так створюються умови для життєтворчості усіх учасників освітнього простору навчального закладу.

Література

1. Волошенко О.В., Хрипун В.І. Творчість як складова професійної самореалізації педагога.- Черкаси: ЧОППОПП.- 2009.- 34с.
2. Волошенко О.В. Навігаційні функції післядипломної педагогічної освіти у контексті професійної самореалізації учителя / Особистість в єдиному освітньому просторі: зб. наукових статей І Міжнародного освітнього форуму/ за ред. К.Л. Крутій.- ч.1- Запоріжжя : ООО «ЛИПС» ЛТД, 2010.- С.60-63.
3. Волошенко О.В., Хрипун В.І. Психолого-педагогічні аспекти оновлення освітнього простору навчального закладу / Олена Валентинівна Волошенко, Вікторія Іванівна Хрипун. - Черкаси : ЧОППОПП, 2009. - 40с.
4. Коробейникова Е.Д. Семь дней которые... / Елена Дмитриевна Коробейникова. - Черкасы, 2008.- 276с.
5. Никитин В.А. Идея образования или содержание образовательной политики / Владимир Африканович Никитин. - К. : Оптима, 2004. - 205с.
6. Семиченко В.А. Проблема особистісного розвитку й саморозвитку в контексті неперервної професійної освіти /Валентина Анатоліївна Семиченко //Педагогіка і психологія, 2010.-№2., С.46-57.
7. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості вчителя: Навчальний посібник / Світлана Олександрівна Сисоєва – К.: ІСДОУ, 1994 – 112 с.
8. www.svitosvit.blogspot.com